

## Υπάρχει πράγματι κρίση στο ΠΑΣΟΚ;

Είναι κοινός τόπος αυτές τις τελευταίες (μετεκλογικές) ημέρες να παρουσιάζεται η κατάσταση στο ΠΑΣΟΚ ως έκφραση μιας «κρίσης», η οποία μάλιστα συνδέεται και με την ευρύτερη «κρίση της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας».

Θα ήθελα να αμφισβητήσω εν μέρει αυτήν την κοινή διαπίστωση ότι ο χώρος του ΠΑΣΟΚ «περνάει κρίση» και να υποστηρίξω ότι στην ουσία αυτό που παρουσιάζεται ως «κρίση του ΠΑΣΟΚ» είναι η μετάβαση σε ένα άλλο κομματικό σύστημα και η αναζήτηση μιας άλλης σχέσης εκπροσώπησης των κοινωνικών ομάδων / τάξεων, άρα η επώαση νέων κομματικών μορφών. Αν δεν κινδυνεύαμε να κοινοτοπήσουμε θα λέγαμε ότι, από μια άλλη οπτική, αυτό που ζούμε είναι «το τέλος των μεταπολιτευτικών κομματικών σχηματισμών», αλλά και αυτό ακόμη ως όρος έχει τόσο χρησιμοποιηθεί που ακούγεται σαν ένα ακόμη κουραστικά επαναλαμβανόμενο στερεότυπο.

Ακόμα και αν υιοθετούσαμε την έκφραση «κρίση» για το σημερινό ΠΑΣΟΚ, θα έπρεπε να προσδιορίσουμε: α) αν η «κρίση» αυτή είναι σημερινή ή παλαιότερη, β) αν είναι προσωρινή ή βαθύτερη, γ) αν εντέλει είναι επιλύσιμη ή δυσεπίλυτη.

Ας δούμε όλα αυτά τα ερωτήματα από την αρχή:

1. Η «κρίση» του ΠΑΣΟΚ δεν είναι σημερινή. Κανείς σχεδόν από το χώρο του ΠΑΣΟΚ, αλλά όχι μόνο, δεν αντιλήφθηκε ότι η εκλογική ήττα του 2004 ήταν μια ήττα στρατηγική, δηλαδή μια ήττα με κοινωνικό και πολιτικό βάθος που δεν θα μπορούσε να ξεπεραστεί εύκολα. Δεν ήταν μια ήττα όπως αυτή του 1989, δηλαδή μια ήττα «συγκυριακή», υπό το κράτος του σκανδάλου Κοσκωτά και της «κάθαρσης». Κι' όμως: τόσο τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ και η ηγεσία του όσο και η ποικιλώνυμη διαπλοκή των media που την υποστήριζε, από την επόμενη ημέρα των εκλογών του 2004 επιχειρούσε να δημιουργήσει μια εικόνα κατάρρευσης της κυβέρνησης Καραμανλή και επικείμενης κυβερνητικής αλλαγής. Κατανόησαν την ήττα του 2004 ως μια «δεξιά παρένθεση», την οποία εύκολα θα μπορούσαν να ξεπεράσουν. Ομως το πρόβλημα για το ΠΑΣΟΚ δεν ξεκινά καν το 2004. Ήδη το 2000 το ΠΑΣΟΚ είχε κερδίσει τις εκλογές κυριολεκτικά στο νήμα (με έντονους υπαινιγμούς ακόμα και από δικούς του κύκλους για τις μεθόδους που χρησιμοποίησε τότε), έχοντας επιπλέον την πρωτοφανή υποστήριξη του ελληνικού κεφαλαίου και της μιντιακής διαπλοκής των δημοσίων έργων, αλλά και την πρωτοφανή, επίσης, ανοικτή υποστήριξη του ξένου παράγοντα, ευρωπαϊκού και αμερικανικού (ας θυμηθούμε τις δηλώσεις του τότε αμερικανού πρέσβη Ν.Μπερνς παραμονές των εκλογών για την «καλή συνεργασία» της αμερικανικής κυβέρνησης με την κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ). Το ΠΑΣΟΚ ωστόσο είχε υποστεί μια τεράστια ήττα στις δημοτικές – νομαρχιακές εκλογές του 1998, είχε χάσει τις ευρωεκλογές του 1999 και μετά την παρένθεση του 2000 συνέχισε ακάθεκτο στις διαδοχικές ήττες, με τις δημοτικές-νομαρχιακές του 2002, τις βουλευτικές του 2004, τις ευρωεκλογές του 2004 και τις δημοτικές-νομαρχιακές του 2006. Η ήττα του 2007 ήταν αναμενόμενη, φυσιολογική και προεξοφλημένη από καιρό. Με δυό λόγια, η «κρίση» δεν είναι σημερινή, αν κανείς θέλει να αναζητήσει το χρονικό της βάθος, τουλάχιστον ως προς την εκλογική της έκφραση, θα πρέπει να φτάσει στα τέλη της δεκαετίας του '90.

2. Η «κρίση» του ΠΑΣΟΚ δεν είναι προσωρινή. Είναι βαθειά, αφού αφορά στην ίδια την κοινωνική – εκλογική συμμαχία που στήριξε ιστορικά το ΠΑΣΟΚ ως κόμμα της

αριστεράς (έως το 1996) και ως κόμμα της «κεντρο- ευρω-αριστεράς» (έως το 2004). Η κοινωνική συμμαχία λαϊκών εργατικών και μικροαστικών στρωμάτων (των «μη-προνομιούχων») των δεκαετιών του '70 και του '80, μετεξελίχτηκε στην κοινωνική συμμαχία του «εκσυγχρονισμού» της δεκαετίας του '90 (με την ηγεμονική παρουσία των εξασφαλισμένων μισθωτών του δημοσίου τομέα και μεσαστικών στρωμάτων). Το ΠΑΣΟΚ του 2000 έχει ήδη απωλέσει την κοινωνική υποστήριξη του μεγαλύτερου μέρους του φτωχού μη-ενεργού πληθυσμού (συνταξιούχοι, νοικοκυρές), των ανέργων, των εργαζομένων εκείνων που αδυνατούσαν να παρακολουθήσουν και να ενταχθούν στην νέα (καπιταλιστική) οικονομία. Έχει ήδη, επίσης, απωλέσει την υποστήριξη των δυναμικών στρωμάτων της μεσαίας αγροτικής τάξης που μετά το 1995 συμπιέζεται εισοδηματικά και παραγωγικά και δημιουργεί τις μεγάλες κινητοποιήσεις του Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου του 1996. Σε αντιστάθμισμα, εξακολουθεί ακόμη να έχει την υποστήριξη μεγάλου μέρους της μισθωτής αλλά εξασφαλισμένης τρόπων τινα εργασίας, και αποσπά από τη ΝΔ σημαντικό τμήμα των μεσαίων και ανώτερων-μεσαίων στρωμάτων. Το ΠΑΣΟΚ του 2004 με τη σειρά του, συρρικνώνεται ακόμη περισσότερο: αποδεσμεύεται από αυτό η μεγάλη μάζα της μη-εξασφαλισμένης εργασίας του ιδιωτικού τομέα (απόρροια σε τελική ανάλυση των πολιτικών του ΠΑΣΟΚ στον τομέα των εργασιακών σχέσεων και στο ασφαλιστικό) καθώς και των μεσαίων στρωμάτων που το στήριζαν κατά τη σημαντική περίοδο (λόγω υπερδανεισμού και διαφθοράς της διοίκησης). Καταφέρνει να κρατήσει ισχυρές επιρροές μόνο στον κομμάτι των εργαζομένων του δημοσίου – κρατικού τομέα, χώρο που τον χάνει κι' αυτόν στις εκλογές του 2007. Μετά το 2004 πλέον το ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται σταδιακά χωρίς «κοινωνικό κέντρο βάρους», έχοντας τη μορφή ενός τυπικού «επαγγελματικού εκλογικού κόμματος», άμορφα πολυσυλλεκτικού και εξαρτημένου από τον κρατικό κυβερνητισμό.

Αρα, η «κρίση» είναι βαθειά και είναι βαθειά γιατί πρόκειται για κρίση του «αντιπροσωπευτικού» στοιχείου του κόμματος.

3. Η «κρίση» του ΠΑΣΟΚ δεν είναι, τέλος, επιλύσιμη. Ακριβέστερα, δεν είναι εύκολα επιλύσιμη. Για τους εξής λόγους:

α. δεν υπάρχει πλέον ένα αξιόπιστο, συμπαγές πολιτικό κέντρο εντός του οποίου να τεθούν οι προϋποθέσεις επίλυσης της κρίσης. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει πολιτική οργάνωση με χαρακτηριστικά συλλογικότητας. Η οργάνωση του ΠΑΣΟΚ είναι πλέον ένας απολίτικος γραφειοκρατικός, γερασμένος μηχανισμός, που σε πάμπολλες περιπτώσεις υπάρχει για να υποστηρίζει προσωπικά συμφέροντα, τοπικά ή κεντρικά. Είναι χαρακτηριστικό της κατάστασης αυτής ότι ουδείς σήμερα γνωρίζει με ακρίβεια πόσα μέλη έχει το ΠΑΣΟΚ, ή έστω πόσα μέλη είχε πριν δύο χρόνια. Η οργανωτική ένταξη στο ΠΑΣΟΚ μετά το 1998 αποτελεί ένα ακραίο παράδειγμα τυχοδιωκτικής γραφειοκρατικοποίησης, όταν οι επικεφαλής των τάσεων έγραφαν μαζί κά ανθρώπους ως μέλη χρησιμοποιώντας τηλεφωνικούς καταλόγους, ώστε να εξασφαλίσουν τεχνητά μεγαλύτερη αντιπροσώπευση στα συνέδρια. Χρειάστηκε να φθάσουμε στην σημερινή κορύφωση της κρίσης ώστε να ομολογήσουν κορυφαία στελέχη του ΠΑΣΟΚ ότι στην εκλογή Προέδρου το 2004 ψήφισαν πολλοί λιγότεροι από το 1.000.000 που δηλώθηκε (πόσοι άραγε;). Αρα, δεν υπάρχει πολιτικό/οργανωτικό εργαλείο για την επίλυση της κρίσης.

Όμως, περισσότερο και απ' αυτό, μια μορφοποιημένη γραφειοκρατία όπως αυτή του ΠΑΣΟΚ είναι αδύνατον να μετακινηθεί δομικά, είναι αδύνατον να αλλάξει. Μια τέτοια γραφειοκρατία μόνο να διαλυθεί και να ξεπεραστεί θα ήταν αποτελεσματικό. Ας σκεφτούμε μόνο ένα ιστορικό παράδειγμα από τον ίδιο το χώρο του ΠΑΣΟΚ.

Όταν το 1974 τα στελέχη της Ένωσης Κέντρου προσέφεραν την ηγεσία του κόμματος στον Ανδρέα Παπανδρέου αυτός αρνήθηκε δηλώνοντας ότι θα προχωρήσει στην ίδρυση ενός νέου πολιτικού φορέα. Ήξερε καλύτερα ότι μια δομή μορφοποιημένη δεν μπορείς να την αλλάξεις ριζικά. Μόνο να την διαλύσεις, και ενδεχομένως μετά να χρησιμοποιήσεις κάποια υλικά της.

β. Η σημερινή εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ δεν είναι ομοιόμορφα προσανατολισμένη σε μια «αριστερή» ή «κεντροαριστερή» ή άλλη λύση. Ο εκλογικίστικος πολυσυλλεκτισμός του ΠΑΣΟΚ δεν επιτρέπει να ειπωθεί με ασφάλεια ότι μια στροφή στην α' ή τη β' κατεύθυνση θα συνιστούσε μια διαφυγή από τη σημερινή τελματώδη κατάσταση. Η εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ είναι κάτι απ' όλα και με όλους τους τρόπους. Κάθε στροφή προς οποιαδήποτε κατεύθυνση, στο έδαφος της διάλυσης της κοινωνικής συμμαχίας του ΠΑΣΟΚ, θα επιφέρει περισσότερα προβλήματα. Γι' αυτό και κατά πάσα πιθανότητα θα κυριαρχήσει η δύναμη της αδράνειας. Πάντως, πρέπει να επισημανθεί, ότι η αριστερή εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ (στη βάση συγκεκριμένων τοποθετήσεων πάνω σε πολιτικές κατευθύνσεις και ιδεολογικές απόψεις) υπολογίζεται σήμερα σε ένα ποσοστό της τάξης του 4% σε επίπεδο εκλογικού σώματος, αποτελεί δηλαδή περίπου το 10% της εκλογικής δύναμης του ΠΑΣΟΚ. Η σημερινή εκλογική σύνθεση του ΠΑΣΟΚ προδιαγράφει για το κόμμα μάλλον μια «μεσαιός» αντίληψης πολιτική κατεύθυνση, παρά μια πορεία με σαφές στίγμα.

γ. Το κρισιμότερο ζήτημα ωστόσο, είναι το μέτωπο των κοινωνικών δυνάμεων και οι διεργασίες που συντελούνται εκεί. Το μεγαλύτερο πρόβλημα για τη «σοσιαλδημοκρατία», αλλά και γενικότερα την αριστερά είναι ότι οι δυνάμεις της εργασίας είναι διασπασμένες τόσο σε ιδεολογικό-αξιακό επίπεδο όσο και αντικειμενικό επίπεδο απασχόλησης μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Από τη μια μεριά υπάρχει η μεγάλη και διαρκώς διευρυνόμενη μάζα των νέων μισθωτών των ιδιωτικών επιχειρήσεων που δουλεύουν σε καθεστώς χαμηλών αμοιβών, κακών συνθηκών, διευρυσμένων ωραρίων και επαγγελματικής ανασφάλειας. Από την άλλη μεριά υπάρχει η μάζα των μισθωτών του δημόσιου, που δουλεύουν σε καθεστώς υψηλότερων αμοιβών, καλύτερων συνθηκών, περιχααρακαμένων ωραρίων, συμπληρωματικών παροχών και συνδικαλιστικής εκπροσώπησης. Η διάσπαση συμφερόντων του κόσμου της εργασίας βιώνεται έντονα από τους ίδιους τους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα, που στέκονται επικριτικοί στα κόμματα της αριστεράς και σε απόσταση από μορφές συλλογικής συμμετοχής, υποστηρίζοντας μάλιστα περισσότερο τη Δεξιά ή την πολιτική αποστασιοποίηση, σε αντίθεση με αυτούς του δημόσιου τομέα που υποστηρίζουν περισσότερο το ΠΑΣΟΚ και τα κόμματα της αριστεράς, έχουν «παραδοσιακές» αριστερές αντιλήψεις περί δημοσίου τομέα και βέβαια έχουν και μια σχετικώς ισχυρή συνδικαλιστική εκπροσώπηση. Το νέο προλεταριάτο είναι έξω από τα πολιτικά κόμματα της αριστεράς. Και ως προς το σημερινό μας αντικείμενο συζήτησης, κάθε διάσπαση και μάλιστα οργανική του κόσμου της εργασίας στερεί και από το «σοσιαλδημοκρατικό» κόμμα τη ισχυρή και συμπαγή εκείνη μάζα πάνω στην οποία θα έκτιζε μια κοινωνική συμμαχία και μια προγραμματική σύγκλιση και με άλλα κοινωνικά στρώματα. Πολύ δε περισσότερο στην Ελλάδα που η οργανωμένη συνδικαλιστικά εργατική δύναμη – δηλαδή ο ένας και βασικός πόλος του σοσιαλδημοκρατικού μεταρρυθμισμού – φτάνει σήμερα μόλις στο 15% περίπου του συνόλου των εργαζομένων, ενώ στον ιδιωτικό τομέα δεν πρέπει να ξεπερνά το 5% των εργαζομένων.

Όλα τα παραπάνω συντείνουν στην εκτίμηση ότι το ΠΑΣΟΚ δεν θα καταφέρει να διαχειριστεί την πολύπλευρη κρίση του, η οποία βεβαίως ξεπερνά κατά πολύ το πρόβλημα ηγεσίας που τίθεται σήμερα. Δυστυχώς για το ΠΑΣΟΚ, τα κόμματα και οι κοινωνικές σχέσεις που εκπροσωπούν δεν μπορούν να κινούνται «μηχανιστικά» μία δεξιά και μία αριστερά. Ο παράγων εκείνος που μπορεί να δημιουργήσει νέα δεδομένα είναι μόνο τα κοινωνικά κινήματα και οι ισχυρές διαιρετικές τομές που μπορούν να προκαλέσουν σε πολιτικό, ιδεολογικό και προγραμματικό επίπεδο. Το ζήτημα δηλαδή δεν είναι σήμερα αν το ΠΑΣΟΚ κινηθεί προς αριστερά ή προς δεξιά. Το κρίσιμο ζήτημα είναι πού θα κινηθεί η ίδια η κοινωνία. Αν υποθέσουμε ότι το κοινωνικό ζήτημα στη χώρα μας ανοίγει ξανά σήμερα με τη συζήτηση του Ασφαλιστικού, είναι μια μεγάλη ευκαιρία να δοθεί μια γιγαντιαία και ενωτική μάχη τόσο στο επίπεδο των πολιτικών προτάσεων όσο και στο ιδεολογικό επίπεδο με τις δυνάμεις του νεοφιλελευθερισμού, έτσι ώστε να ριζοσπαστικοποιηθούν εκ νέου μεγάλα τμήματα της κοινωνίας και πριν απ'όλα οι δυνάμεις των νέων μισθωτών στρωμάτων που βρίσκονται σε καθεστώς υπερεκμετάλλευσης. Αν συμβεί κάτι τέτοιο, τότε θα έχουν τεθεί ισχυρές βάσεις για ένα νέο μαζικό λαϊκό κόμμα της αριστεράς, με διακριτή ανταγωνιστικότητα απέναντι στο καπιταλιστικό σύστημα, που θα συνθέσει πολλές και διαφορετικές πολιτικές καταγωγές, σίγουρα και πασοκικές.

Χρ.Βερναρδάκης  
Πανεπιστήμιο Κρήτης – Επιστημονικός Σύμβουλος της VPRC  
[www.vernardakis.gr](http://www.vernardakis.gr)